

नलिकेद्वारे वितरण प्रणाली धोरणाबाबत
मार्गदर्शक सूचना

महाराष्ट्र शासन
जलसंपदा विभाग
शासन परिपत्रक क्र.सिंचन २०२३/प्र.क्र.११/२०२३/जसं (धोरण)
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक : २८.०२.२०२४

संदर्भ : शासन परिपत्रक क्र.सिंचन २०१५/प्र.क्र.२४/(भाग-२)/२०१५/जसं (धोरण), दि.०२.०२.२०१७.

प्रस्तावना :

शासनाने नलिकेद्वारे सिंचनाचे धोरण दि.०९.०६.२०१६ रोजीच्या निर्णयाद्वारे निश्चित केले. तदनंतर या धोरणाच्या जलदपणे व कार्यक्षम अंमलबजावणीसाठी येणाऱ्या अडचणींच्या निवारणार्थ दि.०९.०६.२०१६ रोजीचा शासन निर्णय अधिक्रमित करण्यात येऊन दि. १३.०१.२०१७ रोजीचा शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला. तदनंतर नलिकेद्वारे वितरण प्रणाली धोरणाबाबत दि.०२.०२.२०१७ रोजीच्या शासन परिपत्रकाद्वारे मार्गदर्शक सूचना प्रसारीत करण्यात आल्या.

नलिका वितरण प्रणालीबाबत स्वतंत्र धोरण प्रसृत झाल्यानंतरच्या कालावधीत शेतकरी संघटना, नागरीक तसेच कंत्राटदार यांचेकडून सदर धोरणात सुधारणा करण्याबाबत मागण्या प्राप्त झाल्या. तंत्रज्ञानातील झालेले बदल व क्षेत्रीय कामे जलद गतीने पूर्ण होण्याच्या दृष्टीने उक्त नमूद निविदा प्रक्रियेतील बदलाबाबत प्राप्त प्रस्तावाच्या अनुषंगाने नलिका वितरण धोरणात सुसुत्रता तसेच सुलभता आणणेसाठी बदल करणे आवश्यक आहे. तसेच नलिका वितरणामुळे बचत झालेल्या पाण्यातून लाभ क्षेत्राबाहेर पाणी देण्यासाठी अनेक प्रस्ताव शासनास प्राप्त झाले आहेत. त्यामुळे राज्य जलनिती, विविध आधिनियमातील तरतुदी, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या मार्गदर्शक सूचना, लाभक्षेत्राबाहेर मागणी केल्यास क्षेत्रास असणारी पाण्याची निकड इत्यादी बाबींवर विचार विनिमय / अभ्यास करून नलिका वितरण प्रणाली धोरणात सुधारणा प्रस्तावित करण्यासाठी दि.१९.०४.२०२३ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये समिती गठीत करण्यात आली होती. सदर गठित समितीचा दि.२१.०७.२०२३ रोजी अहवाल प्राप्त झाला आहे. या सर्व बाबींचा विचार करून दि.०२.०२.२०१७ रोजीच्या शासन परिपत्रकामध्ये खालीलप्रमाणे सुधारणा करण्यात येत आहेत.

शासन शुध्दीपत्रक :-

१.० संदर्भाधिन शासन परिपत्रकातील पृ.क्र.३ वरील मुद्दा क्र. १.९ मध्ये नमूद

"राज्यातील सिंचन प्रकल्पांचे लाभक्षेत्र ठरवितांना लागवडी योग्य क्षेत्र (CCA) व नियोजित सिंचन क्षेत्र (ICA) या दोन संज्ञा विचारात घेतल्या जातात. सर्वसाधारणपणे ICA हा CCA च्या ७० ते ८० टक्के असतो. त्यामुळे उपलब्ध पाण्याच्या तुलनेत प्रत्यक्षात लाभक्षेत्रात लागवडीलायक क्षेत्र जास्त असते. या जास्तीच्या क्षेत्रास पाणी देण्यास शेतकऱ्यांना प्रतिबंध करणे शक्य नसते. तसेच जलाशयावरून व कालव्यावरून अनुज्ञेय मर्यादेत दिल्या जाणाऱ्या खाजगी उपसा क्षेत्राची तरतूद प्रकल्प संकल्पनात केलेली नसते. त्याच प्रमाणे वाढत्या नागरीकरणामुळे व औद्योगिककरणामुळे प्रकल्पित तरतुदीच्या तुलनेत जास्तीचे पाणी बिगर सिंचन प्रयोजनार्थ वेळोवेळी वर्ग केले जाते. त्यामुळे राज्यातील बहुतेक प्रकल्पांच्या जलनियोजनावर व सिंचन व्यवस्थेवर मोठ्या प्रमाणावर ताण निर्माण झाला आहे. नलिका वितरणामुळे बचत झालेल्या पाण्यातून मुळ घोषित लाभक्षेत्रात निर्माण झालेली तुट भरून काढणे आणि CCA व ICA मधील

तफावत दुर करणे हा उद्देश असावा. मात्र नलिका वितरण प्रस्तावित करुन पाणी बचत दर्शवून प्रकल्पाच्या मंजुर लाभक्षेत्राबाहेरील वाढीव सिंचन क्षेत्र शासन पूर्व मान्यतेखेरीज प्रस्तावित करु नये."

या ऐवजी

“राज्यातील सिंचन प्रकल्पांचे लाभक्षेत्र ठरवितांना लागवडी योग्य क्षेत्र (CCA) व नियोजित सिंचन क्षेत्र (ICA) या दोन संज्ञा विचारात घेतल्या जातात. सर्वसाधारणपणे ICA हा CCA च्या ७० ते ८० टक्के असतो. त्यामुळे उपलब्ध पाण्याच्या तुलनेत प्रत्यक्षात लाभक्षेत्रात लागवडीलायक क्षेत्र जास्त असते. सबब बचतीच्या वापरासाठीचे प्राधान्यक्रम पुढीलप्रमाणे असावे:-

- राज्य जलनीतीला अनुसरुन बचतीचे पाणी प्रथमतः पिण्याच्या पाण्याच्या मागणीसाठी (Drinking Water Demand) वापरण्यात यावे.
- ज्या सिंचन प्रकल्पावर बिगर सिंचनामुळे सिंचन क्षेत्रात (ICA) कपात झालेली आहे त्या क्षेत्राची बचत झालेल्या पाण्याने पुनर्स्थापना करावी.
- तदनंतर CCA व ICA मधील तफावत १५% पर्यंत कमी करुन उर्वरीत बचतीचे पाणी लाभक्षेत्राबाहेरुन मागणी असल्यास तांत्रिक व आर्थिक व्यवहार्यता तपासून लाभक्षेत्राबाहेरील लगतच्या क्षेत्रास देण्यात यावे. (उदा. एखाद्या प्रकल्पाचा CCA ११०० हेक्टर व ICA १००० हेक्टर असल्यास CCA व ICA मधील तफावत १०० हेक्टर येते. यामधील ८५ हेक्टर पर्यंत तफावत भरुन काढावी व उर्वरित बचतीचे पाणी लाभक्षेत्राबाहेर देता येईल.)
- अवर्षण प्रवण क्षेत्रातील प्रकल्पांसाठी वरील नमूद मर्यादा २५ % पर्यंत घेण्यात यावी. (उदा. एखाद्या प्रकल्पाचा CCA ११०० हेक्टर व ICA १००० हेक्टर असल्यास CCA व ICA मधील तफावत १०० हेक्टर येते. यामधील ७५ हेक्टर पर्यंत तफावत भरुन काढावी व उर्वरित बचतीचे पाणी लाभक्षेत्राबाहेर देता येईल.)”

असे वाचावे.

२.० तसेच सदर परिपत्रकातील मुद्दा क्र. १०.३ मधील

“पी.व्ही.सी. नलिका हे जास्त काळ सूर्यप्रकाशाच्या संपर्कात राहिल्यास U V degradation मुळे Brittle होतात. निविदेत पुरवठा व जोडणी या दोन स्वतंत्र बाबी ठेवल्यास कंत्राटदाराचा पुरवठ्यावर भर राहतो. कार्यक्षेत्रावरील अडचणींमुळे नलिका जोडणी लांबणीवर पडल्यास नलिका खराब (Brittle) होतात. तसेच कंत्राटदाराचीही जोडणी कामास टाळाटाळ/विलंब करण्याची प्रवृत्ती दिसून येते. त्यामुळे या कामाच्या निविदेमध्ये पुरवठ्याची बाब असू नये तसेच नलिका कार्यक्षेत्रावर आणल्या बरोबर त्याची जोडणी करावी व Joint set झाल्याबरोबर नलिकेच्या बाजूने व वरती पुनर्भराव (Refilling) आवश्यक दबाईसह करावे. जेणे करुन seepage मुळे नलिका वर येणार नाहीत(Floating action). पुनर्भराव करतांना नलिकेच्या दोन्ही बाजूने uniformly पुनर्भराव करावा.”

या ऐवजी

“पी.व्ही.सी. नलिका हे जास्त काळ सूर्यप्रकाशाच्या संपर्कात राहिल्यास U V degradation मुळे Brittle होतात. निविदेत पुरवठा व जोडणी या दोन स्वतंत्र बाबी ठेवल्यास कंत्राटदाराचा पुरवठ्यावर भर राहतो. कार्यक्षेत्रावरील अडचणींमुळे नलिका जोडणी लांबणीवर पडल्यास नलिका खराब (Brittle) होतात. तसेच कंत्राटदाराचीही जोडणी कामास टाळाटाळ/विलंब करण्याची प्रवृत्ती दिसून येते. परंतू कंत्राटदाराला पाईप पुरवठादारास पेमेंट केल्याशिवाय पाईपचा पुरवठा होत नाही, ही देखील वस्तुस्थिती आहे. सदर बाब लक्षात घेता कंत्राटदारास CSR मधील पाईपचे दर व त्यांनी सादर केलेले Invoice यातील कमीत कमी पैकी ५०% रक्कम पुरवठ्यापोटी देणेस मुभा देण्यात येत आहे, तथापि प्रक्षेत्रावर होणाऱ्या नलिका जोडणी कामाच्या प्रगतीनुसारच नलिकांचा पुरवठा करण्याची दक्षता संबंधीत कार्यकारी अभियंता यांनी घ्यावी. तसेच

नलिका कार्यक्षेत्रावर आणल्या बरोबर त्याची जोडणी करावी व Joint set झाल्याबरोबर नलिकेच्या बाजूने व वरती पुनर्भराव (Refilling) आवश्यक दबाईसह करावे. जेणे करून seepage मुळे नलिका वर येणार नाहीत (Floating action). पुनर्भराव करतांना नलिकेच्या दोन्ही बाजूने uniformly पुनर्भराव करावा.”

असे वाचावे.

२. सदर शुध्दीपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्यांचा संकेतांक २०२४०२२८१६५५०९२३२७ असा आहे. हे शुध्दीपत्रक डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(प्रसाद नार्वेकर)
मुख्य अभियंता (जसं) व सह सचिव

प्रत:

१. स्वीय सहायक, अपर मुख्य सचिव, (जलसंपदा) मंत्रालय, मुंबई,
२. स्वीय सहायक, सचिव (लाक्षेवि), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
३. स्वीय सहायक, सचिव (प्रकल्प समन्वय) जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
४. महासंचालक, मेरी, नाशिक,
५. सर्व कार्यकारी संचालक, पाटबंधारे महामंडळे, जलसंपदा विभाग.
६. स्वीय सहायक, सर्व मुख्य अभियंता व सह सचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
७. सर्व मुख्य अभियंता, जलसंपदा विभाग यांना कार्यवाहीसाठी.

आपल्या अधिपत्याखालील संबंधीत सर्व अधिक्षक अभियंता, कार्यकारी अभियंता, यांच्या निदर्शनास परिपत्रक आणावे.

८. सर्व उपसचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
९. निवड नस्ती (जसं / धोरण)